

тието на пределните разходи и ползи от разделението на труда и специализацията, редица емпирични изследвания (Wallis, North, 1986; Löchel, 1995; Eissrich, 2001; Datta et al., 2004) сочат свръхпропорционално нарастване на агрегатните трансакционни разходи с увеличаването на националния доход (факт, използван например от Eissrich (2001, с. 140) за обяснение на наблюдаваните на практика ограничени темпове на икономическия растеж на стопанствата в дългосрочен план). Datta et al. (2004) конструират т.нар. “поддържащо отношение” (support ratio, пропорция между създадения продукт от дейностите на трансформационния сектор и продукта на трансакционния сектор) като показател за това колко трансформационен продукт се пада на един долар трансакционни разходи. Данните за ТС на индийската икономика в периода 1950-2003 г. показват намаление на стойностите на поддържащото отношение от над 4 до под 2.

Идеята за ТР откриваме и в Марксовата теория. Размяната тук не е безплатна, а са необходими циркуляционни разходи за организацията на стоковия оборот (Marx, 1975 (1893), разд. 6). Циркуляционните разходи включват ресурсите, употребени за покупка, продажба, транспорт, складиране, калкулация и управление. Поради фокуса върху теорията за стойността те заемат второстепенна позиция спрямо производствените разходи: не създават “нито стойност, нито продукт”, представляват “непроизводителен труд”, “faux frais” на производството (Marx, 1975 (1893), с. 134). С това Маркс се доближава до становището на физиократите (срв. с Quesnay, 1966 (1759), с. 71), правейки крачка назад в сравнение със Смит, който (макар също да говори за “непроизводителен труд”) счита търговията за не по-малко важна за богатството на народите от земеделието, индустрията и занаятите. Непроизводителна тук е работата, която не увеличава богатството на нацията като цяло - например трудът на домашния прислужник: “(...) включих занаятчиите, работниците и търговците сред производително трудещите се, а домашната прислуга към безплодните или непроизводителните” (Smith, 1976 (1776), с. 675; Smith 1976, (1776), разд. IV.ix.). Парадоксът се крие в това, че тъкмо Маркс обяснява теоретично значението на трансакционните дейности за икономическия възпроизводствен процес и обществената производителност. Трансакционните агенти, макар и да не произвеждат допълнителни количества физически продукт, намаляват дела на труда, зает в циркуляционни дейности: “Нека ... приемем, че този агент за покупки и продажби е човек, който продава труда си. ... Той осъществява необходима функция, тъй като самият възпроизводствен процес включва непроизводителни функции. ... Ползата от него не се състои в това да превръща една непроизводителна функция в производителна или непроизводителен труд в производителен. ... Ползата от него се изразява по-скоро в това, че по-малка част от работната сила и работното време на обществото е заета в тази непродук-